

Spôsobilosť na právne úkony plnoletých osôb

Človek (ľudská bytosť, fyzická osoba) má 1. spôsobilosť na práva a povinnosti a spôsobilosť na právne úkony.

Spôsobilosť na práva a povinnosti (spôsobilosť mať práva a povinnosti), tzv. **právna subjektivita**, patrí k základným ľudským právam. **Má ju každý človek bez ohľadu na vek a zdravotný stav** (vrátane duševného stavu). Všeobecne platí, že spôsobilosť fyzickej osoby vzniká jej narodením. Výnimočne zákon priznáva túto spôsobilosť aj počatému, ešte nenarodenému dieťaťu, za predpokladu, že sa dieťa narodí živé, čo má praktický význam najmä v dedičskom práve. Spôsobilosť na práva a povinnosti má fyzická osoba počas celého života a zaniká jej smrťou.

Spôsobilosť na právne úkony, označovaná aj ako **svojprávnosť**, je spôsobilosť vlastnými právnymi úkonmi nadobúdať práva a povinnosti, chrániť ich, meniť a rozhodovať o ich zániku. Spôsobilosť na právne úkony sa nadobúda v závislosti od intelektuálnej a vôľovej vyspelosti človeka. Na rozdiel od spôsobilosti na práva a povinnosti teda jej vznik a existencia **závisí od veku a zdravotného stavu človeka**. Podľa stupňa schopnosti človeka ovládať svoje konanie a rozpoznať jeho následky sa rozlišuje úplná spôsobilosť na právne úkony (spôsobilosť v plnom rozsahu) a čiastočná (obmedzená) spôsobilosť na právne úkony. Spôsobilosť na právne úkony v plnom rozsahu vzniká fyzickej osobe dosiahnutím plnoletosti. Podľa platnej právnej úpravy Slovenskej republiky nadobúda fyzická osoba plnoletosť dovŕšením osemnásteho roku veku. Pred dovŕšením osemnásteho roku veku možno nadobudnúť plnoletosť len uzavretím manželstva, ak manželstvo uzavrie osoba staršia ako šesťnásť rokov s povolením súdu.

Riešenie ochrany práv osôb, ktoré nemajú plnú spôsobilosť na právne úkony. Ľudská spoločnosť počíta s tým, že jej súčasťou sú aj jednotlivci, ktorí si sami nevedia náležite chrániť svoje práva a záujmy. Patria sem napríklad maloleté deti alebo niektoré osoby so zdravotným postihnutím. Neschopnosť človeka chrániť svoje práva však môže prameniť aj z jeho neprítomnosti, resp. z neznalosti jeho pobytu.

Ďalej budeme venovať pozornosť len tým otázkam, ktoré sa týkajú spôsobilosti na právne úkony plnoletých osôb.

Tradičný **opatrovnícky** model prístupu k ľuďom, ktorí svoje práva nevedia dostatočne presvedčivo a bez pomoci sami náležite chrániť, spočíva v tom, že im zákon nepriznáva spôsobilosť na právne úkony (a to buď vôbec alebo ich spôsobilosť na právne úkony je obmedzená). Právne úkony, ktoré fyzická osoba nemôže platne urobiť, robí v jej mene opatrovník.

Súhrn právnych noriem, ktoré upravujú dôvody ustanovenia opatrovníka, spôsob vzniku a zániku funkcie opatrovníka, práva, povinnosti a kontrola opatrovníka, tvoria právny inštitút opatrovníctva.

Opatrovníctvo je starý právny inštitút. V tom pravdepodobne pramení aj jeden z dôvodov jeho autority. Podrobne ho upravovala už najstaršia zachovalá písomná pamiatka rímskeho práva Zákon XII. Tabúl (polovica 5. stor. p. K.). Za dlhé obdobia svojho vývoja prešlo opatrovníctvo podstatnými zmenami. Postupným zasahovaním štátnej moci do poručenskej a opatrovníckej agendy sa opatrovníctvo zmenilo zo súkromnej moci (súkromného práva) rodiny na verejný inštitút, ktorý bol pod dozorom štátu.

Aj platná právna úprava Slovenskej republiky upravuje opatrovníctvo ako právny inštitút, ktorý sleduje ochranu práv opatrovanca.

Opatrovníctvo ako tradičný spôsob konania právnych úkonov niektorých plnoletých osôb (teda pozbavenie alebo obmedzenie človeka spôsobilosti na právne úkony a súčasné ustanovenie opatrovníka, ktorý v jeho mene robí právne úkony) je v odbornej ľudskoprávnej literatúre označovaný ako **náhradné rozhodovanie**.

Nová filozofia prístupu k ľuďom s duševnými postihnutiami preferuje namiesto náhradného rozhodovaniu (rozhodovania opatrovníka) podporované rozhodovanie.

Podporované rozhodovanie je rozhodovanie osoby s duševným postihnutím, spôsobilosť na právne úkony tejto osoby nie je dotknutá. Človek s duševnou poruchou má plnú spôsobilosť na právne úkony a pri rozhodovaní o vykonávaní právneho úkonu mu pomáhajú podporujúce osoby, ktorých úlohou je zistiť vôľu podporovaného, a pomôcť mu posúdiť, či je právny úkon v jeho záujme. Podporujúce osoby majú chrániť záujmy podporovaného vo všetkých oblastiach života, majú mu radiť, ale **právo na rozhodovanie sa neprenáša na inú osobu**.

Významný posun v prístupe k ľuďom s duševným postihnutím na medzinárodnej úrovni priniesol **Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím** (ďalej len „Dohovor“). Dohovor OSN bol prijatý v New Yorku v roku 2006.

Z aspektu tohto príspevku je významný najmä **článok 12** Dohovoru, ktorý okrem iného, výslovne deklaruje, že osoby so zdravotným postihnutím majú spôsobilosť na právne úkony vo všetkých oblastiach života na rovnakom základe s ostatnými. Zmluvné strany sa zaviazali prijať príslušné opatrenia, ktoré majú umožniť osobám so zdravotným postihnutím prístup k pomoci, ktorú môžu potrebovať pri uplatňovaní svojej spôsobilosti na právne úkony. Zmluvné strany sa tiež zaviazali zabezpečiť, aby všetky opatrenia týkajúce sa uplatňovania spôsobilosti na právne úkony poskytovali primerané a účinné záruky s cieľom zabrániť zneužitiu v súlade s medzinárodným právom v oblasti ľudských práv.